

Usmernenie Úradu verejného zdravotníctva SR k zaobchádzaniu s ľudskými pozostatkami osoby, ktorá bola v čase úmrtia nakazená koronavírusom (SARS-CoV-2) a k organizovaniu pohrebných obradov

Koronavírus – informácie o šírení a životnosti vírusu

Infekcia SARS-CoV-2 nie je klasifikovaná ako nebezpečná prenosná choroba v súlade so zákonom č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Ochorenie COVID-19 je však respiračná prenosná infekcia ohrozujúca verejné zdravie.

Ochorenie COVID-19 spôsobuje akútnu infekciu dýchacích ciest. Ochorenie spôsobuje koronavírus, ktorý sa prenáša z osoby na osobu najmä vzduchom (pri vzdialenosti menšej ako 2 metre), a to kvapôčkami rozprášenými do ovzdušia ako výsledok kýchania, kašľania a rozprávania bez prekrytia úst a nosa. Nemožno vylúčiť prenos aj z iných sekrétov, ako napr. krv, moč a pod. Určitý čas je vírus schopný prežiť aj na povrchu predmetov kontaminovaných v dôsledku šírenia kvapôčkovou cestou. Nemožno tiež vylúčiť ani prenos nákazy pri dotyku povrchov, na ktorých sa vírus nachádza s následným dotykom úst, nosa, očí a podobne, nejde však o najvýznamnejší spôsob prenosu tejto nákazy.

Tak ako všetky iné vírusy, aj koronavírus prežíva v bunke živého organizmu. Mimo živej bunky sa nerozmnožuje, takže pokiaľ nenájde nového hostiteľa, hynie. Zo skúsenosti patológov vyplýva, že na druhý deň po smrti, ak je telo chladené, vírus stráca replikačnú schopnosť a teda telo je infekčné, no minimálne.

U zomrelej osoby nie je možný prenos infekcie kvapôčkovou formou. Zomrelý nemôže byť zdrojom kvapôčkovej infekcie, ktorá sa prenáša vzduchom, môže byť iba zdrojom nákazy prenesenej dotykom, nakoľko vírus je schopný prežiť na povrchu kontaminovaných predmetov niekoľko dní až hodín. Potencionálne riziko prenosu, ku ktorému môže dôjsť v súvislosti s priamym kontaktom s ľudskými pozostatkami a ľudskými ostatkami predstavujú telesné tekutiny zomrelého, v ktorých môže byť vírus prítomný a priamy kontakt s kontaminovanými predmetmi, hoci uvedené riziko je považované za nízke.

Zaobchádzanie s ľudskými pozostatkami a s ľudskými ostatkami v spojitosti s ochorením COVID-19 zamestnancami pohrebných služieb

Prevádzkovateľ pohrebnej služby je v súlade s ustanovením § 8 ods. 4 písm. n) zákona č. 131/2010 Z. z. o pohrebníctve v znení zákona č. 398/2019 Z. z. povinný poskytovať zamestnancom osobné ochranné pracovné prostriedky používané pri manipulácii s ľudskými pozostatkami, resp. ľudskými ostatkami. Pri zaobchádzaní s ľudskými pozostatkami osoby, u ktorej bol v čase úmrtia potvrdený výskyt ochorenia COVID-19, je potrebné vzhľadom na vyššie uvedené skutočnosti o možných spôsoboch šírenia tejto nákazy osobitne dbať na používanie osobných ochranných pracovných prostriedkov a dodržiavať štandardné bezpečnostné opatrenia týkajúce sa prevencie infekcie pri kvapôčkovej nákaze, pozostávajúce najmä:

- z používania osobných ochranných pracovných prostriedkov (OOPP), a to najmä pri činnostiach, pri ktorých môže dochádzať k rozprašovaniu aerosólu; pri vykonávaní činností, pri ktorých hrozí riziko poranenia, resp. narušenia pokožky ostrým predmetom

(napr. pri balzamovaní ľudských pozostatkov) sa odporúča používať navyše pevné rukavice odolné proti mechanickému poškodeniu navlečené na jednorazových rukaviciach,

- pri akejkoľvek manipulácii s ľudskými pozostatkami je potrebné mať prekrytie horných dýchacích ciest rúškom, odporúča sa prekryť ústa a nos zosnulého rúškom,
- štandardné posledné úpravy zosnulého ako umývanie, česanie a pod. môže byť vykonávané za dodržania hygienických opatrení a použitia vhodných prostriedkov a rúška pre ochranu pred prenosom infekcie priamym kontaktom,
- z dôkladnej hygieny rúk, najmä bezprostredne po odňatí osobných ochranných pracovných pomôcok - umývanie mydlom a vodou aspoň počas 20 sekúnd, prípadne použitím prípravkov na báze min. 70% alkoholu, ak nie je voda a mydlo k dispozícii, voda a mydlo by však mali byť použité vždy, ak sú ruky viditeľne znečistené,
- pozornosť treba venovať tiež bezpečnej manipulácii s kontaminovanými textíliami.

Pri dodržaní vyššie uvedených bezpečnostných opatrení je možné vykonať úpravu a obliekanie zosnulého do odevu, v ktorom bude pochovaný.

Bližšie informácie o problematike ochranných pracovných pomôcok je možné nájsť v usmernení hlavného hygienika Slovenskej republiky v súvislosti s ochorením COVID-19 spôsobeným koronavírusom SARS-CoV-2, ktoré je zverejnené a priebežne aktualizované na internetových stránkach ÚVZ SR. Bližšie informácie o povinnosti prekrytia horných ciest dýchacích nájdete vo Vyhláske Úradu verejného zdravotníctva Slovenskej republiky č. 11/2020, ktorá bola zverejnená vo Vestníku vlády SR v čiaske 11/2020, vydanéj 29. októbra 2020 (odporúčame sledovať aktualizácie vyhlášok na webovom sídle ÚVZ SR).

V nadväznosti na ustanovenie § 8 ods. 4 písm. o) zákona č. 131/2010 Z. z. je ďalej potrebné po každom zaobchádzaní s takýmito ľudskými pozostatkami vykonať dôslednú dezinfekciu povrchov, ktoré prišli do kontaktu s ľudskými pozostatkami, vrátane vozidiel (so zameraním najmä na ložnú plochu pohrebného vozidla), transportnej rakvy, resp. transportného vaku, pracovných a prevádzkových priestorov, chladiacich zariadení, pracovných nástrojov a pomôcok, a to dezinfekčnými prostriedkami s virucidnými účinkami podľa inštrukcií výrobcu prípravku (koncentrácia, metódy aplikácie a pod.).

Transportný vak, resp. transportnú rakvu je potrebné pomocou prípravku s virucidným účinkom z vonkajšej strany dezinfikovať aj pred prepravou ľudských pozostatkov a pri manipulácii s ním, resp. s ňou sa chrániť jednorazovými rukavicami.

V súvislosti s ochranou zdravia zamestnancov pohrebných služieb poukazujeme predovšetkým na skutočnosť, že v zmysle § 30a zákona č. 355/2007 Z. z. o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia je poskytovanie odborného poradenstva pri plnení povinností zamestnávateľa podľa § 30 uvedeného zákona úlohou pracovnej zdravotnej služby, ako aj na skutočnosť, že prevádzkovanie pohrebných služieb a ďalších činností v oblasti pohrebníctva je podmienené získaním odbornej spôsobilosti, ktorá okrem iného predpokladá aj znalosti z oblasti vyššie uvedenej problematiky.

Požiadavky na ochranu zdravia a bezpečnosti zamestnancov pred rizikami z expozície biologickým faktorom pri práci a na predchádzanie týmto rizikám pri všetkých činnostiach, pri

ktorých zamestnanci sú alebo môžu byť pri práci exponovaní biologickým faktorom, v súčasnosti upravuje nariadenie vlády SR č. 83/2013 Z. z. o ochrane zdravia zamestnancov pred rizikami súvisiacimi s expozíciou biologickým faktorom pri práci, v ktorom je biologický faktor „Coronaviridae“ klasifikovaný na základe miery rizika medzi biologické faktory 3. skupiny. Odporúčame zamestnancom pohrebnej služby používať respirátor FFP2.

Vystavovanie ľudských pozostatkov osoby, ktorá bola v čase úmrtia nakazená koronavírusom (SARS-CoV-2), verejnosti na pohrebnom obrade

Vzhľadom na aktuálnu epidemiologickú situáciu a možné riziko prenosu infekcie je vystavovanie ľudských pozostatkov možné, avšak za dodržania prísnych bezpečnostných a hygienických opatrení. V uvedenej súvislosti je potrebné ľudské pozostatky dezinfikovať postrekom pomocou prípravku s virucídnym účinkom určených na pokožku (napr. alkoholový dezinfekčný prostriedok) a účastníkov obradu odporučiť, aby sa takýchto ľudských pozostatkov nedotýkali a chránili sa ochranným rúškom.

Spôsob pochovania/kremácie osoby, ktorá bola v čase úmrtia nakazená koronavírusom (SARS-CoV-2)

Aj napriek infekčnej povahe koronavírusu v súčasnosti neexistuje dôvod, na základe ktorého by bolo potrebné meniť spôsob pochovania takýchto ľudských pozostatkov. Ľudské pozostatky osoby, ktorá mala v čase úmrtia ochorenie COVID-19 môžu byť pochované ako zvyčajne. Okrem spopolnenia takýchto pozostatkov v krematóriu je možné aj ich pochovanie do hrobu, resp. hrobky. Nie je dôvod pochovávať zosnulých v transportných vakoch. A tiež nie je dôvod na nariadenú kremáciu ani na predĺžovanie tlecej doby na cintorínoch. V prípade kremácie vzniknutý popol po zosnulom nepredstavuje riziko.

Organizovanie pohrebných obradov, resp. poslednej rozlúčky

Opatrenia vzťahujúce sa k organizovaniu pohrebných obradov, resp. poslednej rozlúčky sa aktualizujú podľa aktuálnej epidemiologickej situácii formou vyhlášky Úradu verejného zdravotníctva SR, ktorou sa nariaďujú opatrenia pri ohrození verejného zdravia k obmedzeniam prevádzok a hromadných podujatí (dostupná na: <https://www.uvzsr.sk>).

V súvislosti s organizáciou pohrebného obradu je zároveň potrebné utvárať podmienky a vhodnou formou (napríklad prostredníctvom oznamu umiestneného pri vstupe do priestorov obradu) verejnosť informovať o potrebe dodržiavať vzájomné odstupy medzi sediacimi, resp. stojacimi osobami (ktoré nepochádzajú z jednej domácnosti) na vzdialenosť aspoň 2 metre, dodržiavať respiračnú etiketu (kašľať, kýchať do vreckovky, resp. do lakťového ohybu), minimalizovať priamy kontakt medzi účastníkmi vo forme podávania rúk, vzájomného objímania a pod.

Pohrebného obradu zosnulej blízkej osoby sa môžu zúčastniť aj osoba v izolácii, u ktorej bol potvrdený vírus na ochorenie COVID-19, a ktorá nemá žiadne klinické príznaky ochorenia, avšak je povinná dodržiavať odstup najmenej 2 m od ostatných účastníkov obradu, horné dýchacie cesty musia mať prekryté respirátorom FFP2 bez výdychového ventilu alebo s jeho prekrytím chirurgickým rúškom a dodržiavať hygienu rúk.

V záujme predchádzania šírenia tohto ochorenia je potrebné vnútorné priestory, v ktorých dochádza k zhromažďovaniu účastníkov obradu (vstupné haly, obradné siene a pod.) pravidelne vetrať a ich povrchy, ktoré prichádzajú do kontaktu s účastníkmi pohrebných obradov, pravidelne dezinfikovať prostriedkami s virucídnymi účinkami (podľa potreby, resp. aspoň 1 x denne).

Cezhraničný prevoz ľudských pozostatkov osoby, ktorá bola v čase úmrtia nakazená ochorením COVID-19

Medzinárodná preprava ľudských pozostatkov sa vykonáva v súlade s § 7 ods. 2 zákona č. 131/2010 Z. z. o pohrebníctve v znení zákona č. 398/2019 Z. z. podľa ustanovení Dohovoru o prevoze tiel mŕtvych osôb (oznámenie MZV SR č. 11/2003 Z. z.), kde sa v čl. 6 okrem iného uvádza, že ak príčinou smrti bola nákazlivá choroba, telo sa zabalí do ochranného plášt'a impregnovaného antiseptickým roztokom.

Dňa 16.02.2021

PhDr. RNDr. MUDr. Ján Mikas, PhD., MPH
Hlavný hygienik SR